

שיחות הגרעין בין ארצות הברית לאיראן - סיכויי ההבשלה להסכם ומשמעויות לישראל

אלדד שביט וסימה שיין | 4 במאי, 2025 | גיליון 1977

השיחות בסוגיית הגרעין בין איראן לבין ארצות הברית נמשכות כששני הצדדים מביעים העדפה להסכם על פני התנגשות צבאית, הגם שלא ניתן להעריך בשלב זה האם יצליחו לגשר על הפערים הקיימים ואלה שיעלו בהמשך. לפי שעה, שניהם מביעים אופטימיות ונראה כי הם מעריכים שיש ערך להעמקה בדיונים. לדברי הנשיא טראמפ, המייחס חשיבות רבה לגיבוש הסכם, מטרתן של השיחות היא למנוע מאיראן להגיע לנשק גרעיני, אך בממשל מתנהל ויכוח לגבי הדרך להשגת מטרה זו בין הדורשים את פירוק תוכנית הגרעין לבין המקבלים את עמדת איראן, שלפיה זכותה להעשיר אורניום, והם מוכנים לנהל את המשא ומתן על בסיס זה.

ישראל מצידה נראית כנמצאת בשולי השיחות. למרות עמדתה הגורסת כי יש להחיל על איראן את ה"המודל הלובי", קרי, פירוק מלא של התוכנית, ההתנהלות האמריקאית עד כה מצביעה על כיוונים פשרניים יותר. לכן חשוב שהשיח בין ירושלים לוושינגטון יתנהל גם מעבר לרמה המדינית הבכירה ויכלול מפגש קרוב בין קבוצות עבודה, שתשפענה על מתווה ההסכם המתגבש בדגש על עתיד תשתיות הגרעין שיוותרו בידי איראן, היקף הפיקוח וסוגיית פקיעת ההסכם. כל מהלך ישראלי שיתפרש כניסיון לטרפד הסכם ייתפס בחומרה ועלול להשפיע על סוגיות בעלות חשיבות אסטרטגית לישראל – אלה הקשורות באתגר הגרעין האיראני ואחרות.

השיחות בין ארצות הברית לבין איראן, שתכליתן לגבש הסכם בנושא הגרעין נמשכות. זאת, הן בדרג בכיר - שר החוץ האיראני עבאס עראקצ'י ושליחו של הנשיא טראמפ, סטיב ויטקוף, הנועדים, כפי שהציע הנשיא טראמפ מלכתחילה גם ישירות (בנוכחות שר החוץ העומאני) והן בדרגי עבודה. ככלל, הדוברים האמריקאים והאיראנים מתייחסים לתוכן השיחות בחיוב ומביעים אופטימיות מסוימת אשר ליכולת להגיע להסכם. נראה כי שני הצדדים מעריכים כי קיים בסיס ראשוני, שמקובל עליהם ומאפשר המשך העמקה בדיונים. הצדדים ממעטים למסור פרטים על תוכנם אך מדיווחים שדלפו ומתוכן [נאומו המתוכנן \(21 באפריל\) של שר החוץ האיראני בפני כנס של מכון קרנגי](#) בארצות הברית (שבוטל לאחר שעראקצ'י סירב לענות על שאלות) נראה כי בשלב זה הן מתמקדות בעיקר בסוגיות הבאות:

היקף וגובה ההעשרה באיראן - מסתמן כי ממשל טראמפ מקבל ככלל את העיקרון הבסיסי שאומץ עוד על ידי הנשיא אובמה, כי לאיראן זכות להעשיר אורניום, ושאיראן אינה מוכנה לוותר

עליו. זאת, גם אם הממשל מנסה עדיין להציג רעיונות אלטרנטיביים שימנעו העשרה באיראן. אך בהנחה שהממשל לא ינסה לכפות עמדה אחרת, הדיון מתמקד בעיקר ברמת ההעשרה, היקפה ובכמות החומר המועשר שיוותר בידי איראן בכל רגע נתון. הסכם הגרעין מ-2015, ה-JCPOA, התיר לאיראן להחזיק ברשותה רק 300 ק"ג של אורניום מועשר לרמה של 3.67 אחוזים. בניגוד למשא ומתן בנושא שהתקיים בתקופת ממשל ביידן (2021-2022), הפעם האיראנים לא דורשים חזרה ל-JCPOA אלא מבקשים "הסכם חדש", שלא ייצמד לפרמטרים הקודמים. בנאום שהכין, עראקצ'י הזכיר כי הוא מניח שגם טראמפ, אחרי שפרש מההסכם המקורי (2018), אינו מעוניין לחזור אליו. בכל מקרה, גם אם הצדדים רצו לחזור לאותו הסכם, הוא אינו רלוונטי עוד בעיקר בשל ההתקדמות האיראנית הרבה בתחום הצנטריפוגות המתקדמות - מדובר באלפים - שספק אם איראן תהיה מוכנה לפרק את כולן. הפרמטר שהנחה את ההסכם הקודם התמקד בשמירת זמן פריצה אפשרי לפצצה לשנה, שאותו יהיה כמעט בלתי אפשרי להשיג ולהסכים עליו נוכח ההתקדמות הניכרת של איראן בתחום זה בשנים האחרונות.

משך ההסכם - ההסכם החדש יצטרך בעיקר לגשר בין הרצון האיראני לקצוב את התוקף שלו, כך שבסיומו איראן תוכל לחזור להעשיר אורניום בהיקפים גדולים, לבין הרצון של טראמפ שההסכם יהיה בתוקף לאורך שנים רבות ואולי אף יהיה קבוע.

הפיקוח על תוכנית הגרעין - מאז פרישת ארצות הברית מההסכם נפגעה קשה יכולתה של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית - סבא"א - לפקח על חלק ניכר מההתקדמות האיראנית בהסכם הגרעין. בשלוש השנים האחרונות, מרבית המצלמות של סבא"א אינן מספקות נתונים על תהליכי ההעשרה כמו גם על כריית אורניום ובניית צנטריפוגות. איראן גם לא מיישמת בשטחה את הפרוטוקול הנוסף של הסוכנות, שמחייב מדינות, בין השאר, לצרף להצהרות לסוכנות מגוון פרטים, מרחיב את סמכויות הגישה של הפקחים ומתיר שימוש בטכנולוגיות מסוימות כדי ליישם את משטר האימות. סביר כי אם ייחתם הסכם חדש ואיראן תחזור לשתף פעולה עם הסוכנות, זו תצטרך להשקיע משאבים רבים כדי לסגור פערים שהצטברו בשנים שבהן איראן מנעה ממנה גישה למידע חשוב. זאת, בנוסף לסוגיות הפתוחות מזה מספר שנים בעניין אתרים לא מוצהרים, שבהם נמצאו חלקיקי אורניום וטהראן מסרבת לענות לשאלות לגביהם.

מנכ"ל סבא"א, רפאל גרוסי, חוזר ומתריע מפני ההתקדמות הרבה של תוכנית הגרעין האיראנית, קובע שוב כי מדינה שאין לה נשק גרעיני אינה מעשירה אורניום ל-60% ומדגיש את נכונותה של הסוכנות לספק כל סיוע לקדם הסכם, בהתבסס על החובות והסמכויות של הסוכנות. בד בבד, עם המשך המגעים גרוסי ערך ביקורים בטהראן, בווינגטון ובפריז, אך עד כה לא השתתף בפועל בסבבי השיחות שהתקיימו עד כה. יוזכר, כי לפני פרישת ארצות הברית מהסכם הגרעין המקורי, איראן שיתפה פעולה עם הסוכנות ועמדה במחויבויותיה על פי

ההסכם, ונראה כי גם כיון אין לה בעיה להתחייב ל"תוכנית פיקוח ואימות מקיפה, שתוודא את אופייה השלומי של תוכנית הגרעין".

ערביות – לאחר תקדים פרישת טראמפ מהסכם הגרעין, בעת כהונתו הקודמת, האיראנים שואפים לעגן את ההסכם הנדון כעת, לכשיושג, בערביות נוקשות וביניהן אישור הקונגרס האמריקאי או לחילופין שמירת האורניום המועשר לרמה גבוהה ברשותם או ברשות רוסיה (כך שהאורניום יחזור לאיראן אם תהיה הפרה אמריקאית נוספת של ההסכם). אין זו סוגיית מפתח בשלב הזה, אך בשיחות שהתקיימו עם ממשל בידן מחלוקת בעניין זה תרמה לכישלון.

התמורות לאיראן בתחום הכלכלי - שני נושאים הוצגו בהקשר זה: הראשון, והחשוב ביותר לאיראן הוא הסרת מרבית הסנקציות האמריקאיות שהושתו על איראן בעקבות פרישת טראמפ מההסכם ובשנים שהבאות. והשני, כפי שהוצג בנאום שתכנן עראקצ'י לשאת בכנס בקרנגי, עוסק לראשונה בשיתוף פעולה כלכלי אפשרי בין המדינות. האיראנים מבינים את האינטרסים הכלכליים המודגשים בכל צעדי המדיניות של הנשיא טראמפ ולכן שר החוץ האיראני ציין כי איראן לא חסמה מעולם שיתוף פעולה כלכלי ומדעי עם ארצות הברית, והצביע על "ההזדמנות הכלכלית בשווי טריליון דולר שמציעה הכלכלה האיראנית הפתוחה גם לעסקים אמריקאיים – כולל חברות שיכולות לסייע בהפקת חשמל נקי ממקורות שאינם מבוססי פחמן". כן הדגיש כי "כיום איראן מפעילה כור כח אחד בבושהר, אולם התוכנית ארוכת הטווח היא לבנות לפחות 19 כורים נוספים – חוזים פוטנציאליים בעשרות מיליארדי דולרים". לדבריו, "השוק האיראני לבדו יכול להחיות את תעשיית הגרעין האמריקאית".

למרות שבדיווחים השונים הוזכר כי הצדדים מחליפים ביניהם טיוטות, לא ברור האם מדובר בשאיפה להגיע להסכם כולל או ברצון לקדם הסכם מסגרת עקרוני שלא יסוכמו בו כלל הפרטים. הדיונים ברמת דרגי עבודה כבר החלו, אך סביר כי הסכם מפורט ידרוש ירידה לפרטים, שמטבע הדברים תארך זמן. בראש צוות דרגי העבודה האמריקאים, המונה כ-12 איש, עומד מייקל אנטון, המכהן כראש מחלקת התכנון המדיני במשרד החוץ האמריקאי (כיהן גם בתפקידים שונים בממשל טראמפ ובממשלים רפובליקנית קודמים). הוא עצמו נעדר ידע טכנולוגי, אולם יש להניח כי לצידו נמצאים גורמי מקצוע. (בעבר, במהלך הדיונים על ה-JCPOA, האחריות לדיונים הטכנולוגיים הופקדה בידי שר האנרגיה ארנסט מוניז, פרופסור לפיסיקה גרעינית).

מכלל הדיווחים ומההצהרות החיוביות שמגיעות מאיראן, כולל התייחסויות המדגישות שהמשא ומתן מתקדם מעבר למצופה וכי הצד האיראני הופתע מכך שארצות הברית הביעה רצינות ולא העלתה "דרישות בלתי סבירות", ניתן להניח כי לצד הנכונות להותיר באיראן יכולת העשרה, השיחות גם אינן עוסקות בתוכנית הטילים האיראנית או בפעילות האזורית של איראן. יתר על כן, נראה כי הבחירה בסטיב ויטקוף - בעל הגישה המתונה הנאמן לטראמפ אך החסר ניסיון - משקף הכרעה של טראמפ, לפחות לעת עתה, בין מחנה הניצים לבין מחנה הבדלנים.

הניצים, בראשות שר החוץ, מרקו רוביו והיועץ לביטחון לאומי לשעבר מייק וולץ (שהודח על פי פרסום [בוושינגטון פוסט](#)) גם בשל עמדותיו הניציות בנושא איראן ושיחות שהוא ניהל על אפשרות לתקיפה באיראן עם ראש הממשלה נתניהו), סבורים כי רק איום צבאי אמין יביא הסכם גרעין נוקשה עם איראן, וכי יש למנוע ממנה כל אפשרות לפתח נשק גרעיני, זאת, על ידי חיסול (dismantling) מוחלט של תוכנית הגרעין שלה (המקרה הלובי) והסכמתה להידמות לאיחוד האמירויות, שיש לה כורי כוח גרעיניים, היא חסרה יכולת העשרה והדלק הגרעיני לכורים מגיע מבחוץ. הבדלנים, לעומת זאת, בהובלת סגן הנשיא ג'יי.די. ואנס, ראשת המודיעין טולסי גאברד, ובעיקר המגיש השמרני של תוכניות אקטואליה המקורב לטראמפ טאקר קרלסון – דוגלים בהתכנסות, אי-התערבות וביקורת חריפה על פעולה צבאית, במיוחד מול איראן. לפי שעה נראה כי גם עמדה התואמת את גישתו הפומבית של ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, שלפיה יש לממש את ה"מודל הלובי" מול איראן, אינה מוצגת כדרישה לאיראן בשיחות המתקיימות.

מנהיג איראן, עלי חאמנאהי, שבמשך שנים התנגד לשיחות עם ארצות הברית, חוזר ומדגיש גם כיום את הצורך בחשדנות כלפי כוונות טראמפ. אלא שהחלטתו לאפשר את השיחות משקפת את נקודת השפל והמצוקה - שחוזה איראן בעת הנוכחית והיא מהקשות שידע. ברמה הביטחונית-אסטרטגית - חזית ההתנגדות שהיוותה רכיב מרכזי בהרתעה האיראנית מול ישראל פורקה בעקבות המפלה שספגו ארגוני השלוחים במזרח התיכון ובראשם חיזבאללה, חמאס. משטר אסד בסוריה נפל, וגם המיליציות בעיראק, הנתמכות בידי איראן, וכן החות'ים בתימן נחלשו במידה ניכרת. בה בעת, איראן התמודדה, לראשונה מאז סיומה של מלחמת איראן-עיראק, עם תקיפה ישירה על אדמתה (שהייתה תגובה ישראלית לתקיפה נגד ישראל, שאושרה על ידי חאמנאהי). איראן חשה עצמה כיום חשופה מתמיד לתקיפה ישראלית. המשבר הכלכלי בה הולך ומחריף - ערך המטבע בשפל של כל הזמנים, המדינה אינה מצליחה לספק את צורכי החשמל של התושבים, ואנשים בחלקים משטח איראן נוטשים את בתיהם עקב מחסור במים. כל אלה, לצד ניצחונו של טראמפ בבחירות לנשיאות, שינו את מערך השיקולים של טהראן. הסכם עם וושינגטון ישרת לכן הן את הצרכים הכלכליים, ויותר מכל – את הצורך למנוע מתקפה צבאית.

באיראן רווחת ההבנה כי אין לזלזל באיומי טראמפ להשתמש בכוח, ובעיקר כי יש אפשרות שייתן "אור ירוק" לישראל לתקוף, כפי שאמר במסיבת העיתונאים עם נתניהו בביקורו הראשון בווינגטון. גם תגבור הכוחות האמריקאיים באזור – נושאת מטוסים שנייה, מטוסי B2 בדייגו גרסייה שבאוקיינוס ההודי וכן פריסת שני מטוסי התרעה ובקרה בערב הסעודית – מחזק בעיני האיראנים את סבירותה של אפשרות זו. את החשש האיראני גיבתה הדלפה בניו-יורק טיימס, לפיה וושינגטון מנעה תקיפה ישראלית על איראן אשר תוכננה לחודש מאי.

כלל השיקולים, לצד הלחץ הישיר שהפעיל הנשיא טראמפ על טהראן, כולל במכתב ישיר למנהיג, סללו את הדרך למפגשים שכבר התקיימו בין שני הצדדים ולא לה שיעוד יבואו. האיראנים למדו כיצד להתנהל מול טראמפ והם משתמשים בשפה שבראיתם מסייעת לגייס את טראמפ לדבוק באפשרות להגיע להסכם, מול לחצים מבית ומחוץ הקוראים לו לנצל את שעת הכושר ולתקוף צבאית את איראן. טראמפ, שהציג עצמו פעמים רבות כמסוגל להביא במהירות להסכם "טוב" עם איראן, זקוק להישג הזה, בין היתר נוכח הקושי לקדם עסקה לשחרור החטופים הישראליים שבידי חמאס והסכם הפסקת אש בין רוסיה לאוקראינה.

המשא ומתן מתנהל בסד זמנים קשוח. מצד אחד הנשיא טראמפ הקציב לשיחות חודשיים, ומצד שני, לוח הזמנים לאפשרות הפעלת סעיף ה"סנפבק", קרי חידוש הסנקציות שקבעה מועצת הביטחון על ידי גרמניה, בריטניה וצרפת (E3), אם לא יושג הסכם. המשא ומתן עם וושינגטון הוא בין היתר ניסיון איראני להבטיח שמהלך זה לא יתרחש, לצד משא ומתן עם ה-E3 וגם איומים על צעדי תגמול וביניהם העשרת אורניום לרמה צבאית של 90% ומעלה ו/או עזיבת ה-NPT. החלטות תצטרכנה להתקבל כבר בתקופה הקרובה כדי להותיר מספיק זמן למהלך במועצת הביטחון, אם אמנם יוחלט להשתמש במנוף ה"סנפבק" מול איראן. מנגד, האיראנים מקפידים לעדכן בהתרחשויות את רוסיה וסין כדי להבטיח את תמיכתן ואולי אף שילובן במסגרת הסכם, אם יושג.

הגם שנראה שאיראן וארצות הברית כאחת מכוונות להסכם ומעדיפות זאת על פני התנגשות צבאית, עדין לא ניתן להעריך האם יצליחו לגשר על הפערים הקיימים ואלה שיעלו בהמשך. הנשיא טראמפ ממשיך להתייחס לחלופה ההתקפית אם המגעים יקרסו, ואפילו הבטיח בראיון למגזין טיים כי "אם לא נשיג עסקה אני אוביל" תקיפה באיראן. עם זאת, הצהרותיו התכופות בדבר סיכויים טובים לעסקה מעידות יותר מכל על סדרי העדיפות שלו בכל הקשור לאיראן.

משמעויות לישראל

אומנם, ישראל נראית כמי שנמצאת בשולי האירועים. עצם ההחלטה על פתיחת המשא ומתן נמסרה לראש הממשלה במהלך ביקור חפוז שקיים בווישינגטון, השר דרמר מטעמו של נתניהו טס להיפגש עם השליח ויטקוף בפרוץ לפני תחילת השיחות וגם שהה ברומא במאמץ להתעדכן. גם שיחת טלפון בין הנשיא טראמפ לראש הממשלה נתניהו, שבמהלכה עלתה סוגית איראן, נראתה כנועדה "להרגיע" את ישראל, וכן הודעת הבית הלבן לאחר השיחה כי "שני הצדדים מתואמים לחלוטין".

עם זאת, לא ברור עד כמה יש לגורמי מקצוע ישראליים יכולת להשפיע על מהלך המשא ומתן. מניסיון העבר ידוע כי העיקר מצוי בפרטים ולא במסגרת האסטרטגית שיגבשו ויטקוף ועראקצ'י. למרות העמדה של ישראל, הגורסת כי יש להחיל את ה"המודל הלבובי" על תכנית הגרעין האיראנית, הלך הרוח מצביע על כיוונים אחרים וחשוב שישראל תכיר את הפרטים וגם תוכל להשפיע על הסיכומים. לכן קיימת דחיפות לכך שהשיח בין ישראל לארצות הברית יתמיד

ויכלול בהקדם האפשרי קבוצות עבודה, שתשפענה על המתווה המתגבש בדגש על תשתיות הגרעין שיוותרו בידי איראן ועל מאפייני הפיקוח העתידיים.

ישראל תתקשה להתמודד הן במישור הדיפלומטי והן במישור ההסברתי עם חתירתו של טראמפ להסכם עם איראן, אך חשוב שלא תנסה להפעיל "ידידים" בקונגרס ובממשל באופן שייתפס על ידי הנשיא כמנוגד לעמדותיו. כל ניסיון ישראלי לעשות כן, שברי שיתפרש בחוגי הממשל כמהלך שמכוון עלול לטרפד אפשרות לקדם הסכם עם איראן, עלול להשפיע מיידית ולרעה על סוגיות בעלות חשיבות אסטרטגית מבחינת ישראל ביחסיה עם וושינגטון (עדות לכך ניתן לראות בפרסום הסיבות שהשפיעו על הדחת היועץ וולץ). לכן, ואף יותר מאשר בעבר, חשיבות עליונה נודעת לשיח אינטימי ודיסקרטי בין ישראל לארצות הברית, בכל הרמות.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט